

УДК 316.356.2

О. Стрельник, канд. соціол. наук, доц.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Полтава

МАТЕРИНСТВО ЯК ПРАКТИКИ ТУРБОТИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ

Метою статті є огляд концептуальних розробок, що дозволяють уникнути психологізації турботи та вийти за межі стосунків матері та дитини в її інтерпретації. Однією з таких концептуальних схем може стати теорія структуризації Е. Гіденса, адже поняття практики уможливило перехід від універсалізації та есенціалізації материнства до аналізу різноманітних практик турботи, що розгортаються у часі та просторі. Зазначається, що характеристикою сучасних материнських практик стає постійне балансування між приватним та суспільним, між сім'єю та роботою, між батьківською та професійною відповідальністю.

Ключові слова: материнство, практика, турбота, теорія структуризації, ресурси практик, час, темпоральність.

Серед усіх типів соціальних зв'язків відносини матері та дитини сприймають як на рівні повсякденних, так і академічних дискурсів у якості найбільш природних, заснованих на почутті любові, турботі та жертвності. Материнство як предмет наукових досліджень та суспільних дискусій якщо і актуалізується, то здебільшого в площині його функціонально-рольового призначення. Мова йде про об'єктивацію материнства як, перш за все, особливої соціальної ролі, спрямованої на задоволення як потреб дитини, так і суспільних потреб у реалізації сім'єю репродуктивної та соціалізаційної функцій. Тем не менш, материнство є складним соціальним явищем, представленим особливими смислами, цінностями, нормами та практиками.

На теренах пострадянських суспільств материнство є предметом теоретизування у працях філософсько-культурологічного, психолого-педагогічного та демографічного спрямування. Соціологічні теорії та емпіричні дослідження здатні суттєво поглибити дослідний потенціал вивчення материнства як, перш за все, особливого виду соціальних практик, що розгортаються не тільки в стосунках матері та дитини, а також у системі суспільних відносин. Комплексний аналіз трансформації інституту батьківства представлений у працях Т. Гурко. Окремим моделям батьківства присвячено праці О. Глездьєвої, Н. Панкратової, інституційним аспектам материнства – праці Л. Сологуб. Соціальна взаємодія суб'єктів репродуктивної медицини, соціальні фактори репродуктивної поведінки та проблеми медикалізації материнства проаналізовано у працях К. Бороздіної, Є. Здравомислової, Ю. Немировської, О. Мизгіна, А. Тьомкіної. Велика увага приділяється девіантним аспектам материнства (Т. Гуціна, Н. Кодацька), відмовам від дитини (В. Брутман, А. Варга, Т. Нікітіна, О. Ісупова, М. Радіонова) та материнству неповнолітніх (О. Ісупова, С. Скунцева). Активно вивчаються проблеми безпліддя та використання допоміжних репродуктивних технологій (О. Ісупова, Н. Нартова, Н. Русанова), соціального віку материнства та окремі аспекти вагітності та дітонародження (О. Бреднікова, Т. Греченкова), одиноке материнство (С. Данілова, Т. Каменєва, А. Любімова, Н. Ловцова, Є. Ярская-Смірнова). Окремим аспектам репродуктивної поведінки та практик присвячено праці Д. Дікової-Фаворської, З. Карімової, Є. Здравомислова фокусується на турботі та її коммодифікації. Аналіз материнства в контексті сімейної політики в пострадянських країнах здійснено у працях О. Бендіної, С. Вакуленко, Ю. Градскової, Н. Грек, П. Романова, Ж. Чернової, Л. Шакірової, Л. Шпаковської, Т. Щурко, Є. Ярської-Смірної.

Поряд з цим, відсутні роботи, що давали би комплексне уявлення про материнство як особливий вид соціальних практик турботи. Метою нашої статті є огляд концептуальних розробок, що дозволяють уникнути психологізації турботи та вийти за межі стосунків матері та дитини в її інтерпретації. Однією з таких концептуальних схем може стати теорія структуризації Е. Гіденса та

її пізнавальні можливості у вивченні просторових та темпоральних особливостей материнських практик.

Зазвичай турбота асоційована з сім'єю та позначає особливий тип відносин, що складається між суб'єктом та об'єктом турботи, як правило, між матір'ю та дитиною. При цьому як в повсякденних, так академічних (зазвичай есенціалістичних) дискурсах, материнська турбота розглядається як природна, інстинктивна, функціонально значуща для сімейних відносин (Т. Парсонс) та розвитку дитини (Е. Фром, Дж. Боулбі). Такі інтерпретації вочевидь "приватизують" поняття турботи та нівелиють політичні, економічні, культурні, та, загалом, макросоціальні її виміри.

Сучасні материнські практики виходять далеко за межі стосунків з дитиною та іншими членами сім'ї, характеристикою цих практик стає постійне балансування між приватним та суспільним, між сім'єю та професійною зайнятістю. Зокрема, процеси індустріалізації та поява розподілу приватного та публічного просторів внаслідок них, торкнулись суттєвим чином просторово-часових вимірів сімейної взаємодії [Beck, Beck-Gernsheim, 2002: pp. 88-91]. Зокрема, сімейна повсякденність стає підкореною не спільним ритмам життя, а ритмам різних соціальних інституцій: розкладу роботи дитячих садочків, шкіл, гуртків та спортивних секцій, робочому часу батьків, годинам роботи магазинів та розкладу роботи громадського транспорту. Це вимагає додаткових (здебільшого материнських) зусиль для координації сімейної взаємодії, адже для членів сім'ї стає надзвичайно важко бути поєднаними цими різними ритмами [Beck, Beck-Gernsheim, 2002: p. 91; Гудков, 2010: с. 139].

Загалом, в результаті розвитку ринкової економіки, інтенсифікації праці та процесів індивідуалізації загострюється напруження між роботою та сім'єю, що є особливо значущим саме для материнських практик, що постійно балансують між ролями "хорошої матері", відданої інтересам дитини "тут і зараз", та "гарної працівниці", відданої роботі. Зауважимо, що соціокультурні очікування щодо виховання та розвитку дитини вочевидь змінилися у бік більшої батьківської відповідальності протягом декількох останніх десятиліть. Але зростання часу, відведеного батьками на спілкування з дітьми, та підвищення суспільного запиту на відповідальне батьківство спостерігається попри загалом недружнє до сім'ї середовище та збільшення зайнятості на роботі.

Низка досліджень продемонстрували напруження між сім'єю та роботою, властиве капіталістичним суспільствам [Hays, 1996; Gatrell, 2005]. Тривалі години роботи здійснюють колосальний вплив на сім'ю та суспільне життя та призводять "не тільки до відсутності батьків вдома, але й до самоусунення від участі у громадському суспільстві та до вільної від громадян демократії" [Hochschild, 1997: p. 243]. Так, порівняльний аналіз трудових практик найманих працівників країн-учасниць Європейського соціального дослідження п'ятої хвилі (ESS 2012) продемонстрував, що у сучасних умовах українські

громадяни багато та завзято працюють – більше, ніж жителі інших європейських країн. При цьому показники задоволеності співвідношенням часу, що витрачається на роботу та інші сторони життя, в Україні – найнижчі серед усіх країн-учасниць ESS 2012 [Петрушина, 2012]. Ці трудові практики загалом актуалізують проблему поєднання материнства та оплачуваної роботи.

Соціологічному осмисленню напружень та суперечностей між підвищенням суспільного запиту на відповідальне батьківство, з одного боку, та вимогами ринку праці, з іншого, сприяють нові напрямки концептуалізації турботи. Загалом, у сучасних концепціях турбота розуміється як особливий вид праці, що виконується у межах певних соціальних та економічних відносин та аналізується у термінах інституційних умов та принципів, за яких здійснюється діяльність по догляду за залежними членами сім'ї (дітьми, літніми людьми, хворими) [Чернова, 2011: с. 297; Daly, 2002; Daly, Rake, 2003]. Одна з таких розробок представлена концепцією турботи як емоційної роботи (emotionalwork) Арлі Р. Хохшильд (A.R. Hochschild). На думку авторки, суб'єкт турботи відчуває відповідальність за благополуччя інших та виконує інтелектуальну, психічну та фізичну роботу з реалізації цієї відповідальності [Hochschild, 2003: р. 214]. Праці А. Хохшильд та її концепція "емоційної роботи" здійснили вагомий вплив на формування та розвиток низки галузей соціологічного знання, зокрема, соціології емоцій та соціології професій [див. напр. Симонова, 2012]. Свою концепцію авторка розвиває на ідеї культурної суперечності між логікою капіталізму та турботою, пропонуючи поняття "дефіцит турботи" та наголошуючи на дилемі, з якою стикаються сучасні жінки. Мова йде про суперечності між завданнями з реалізації турботи про членів сім'ї у приватному житті, з одного боку, та прагненнями до більшої економічної незалежності, з іншого. Свій внесок до "дефіциту турботи" роблять також механізми соціальної політики через зниження фінансування для груп людей, які потребують догляду.

Отже, турбота вочевидь є складним соціальним явищем, включеним до соціокультурних, політичних та економічних контекстів. Визначення турботи як практики призводить до усвідомлення, що турбота може бути організована у численні способи. Психологічна модель турботи як особливого виду стосунків у діаді матері та дитини є оманливою та ігнорує дійсне розмаїття реальних материнських практик. Турбота може здійснюватись в домогосподарствах чи суспільних інститутах, індивідуально чи колективно, як оплачувана чи неоплачувана праця. Так, більша частина практик турботи реалізується у сім'ях за рахунок неоплачуваної жіночої праці, але турбота може також здійснюватись найманими працівницями – нянями та виховательками [Здравомыслова, 2009; Галиндабаева, 2010]. Вона також може реалізовуватись у спільнотах як неоплачувана волонтерська праця в благодійних організаціях та церковних установах. Отже, турбота може бути розподілена між декількома суб'єктами, так само як між приватним та суспільним [Glenn, 2000: р. 87].

Пізнавальні можливості концептуалізації турботи як практики надає теорія структуризації Е. Гіденса. Гіденс у якості базового застосовує поняття соціальних практик, що є первинними стосовно соціальних систем: соціальне життя повинне бути концептуалізоване як сплетення практик у часі та просторі. Соціальні практики розуміються як рутини, тобто як здійснювані звичним чином під час повсякденної соціальної діяльності. Рутинизований характер повсякденності виявляється у повторюваному характері дій, що відтворюються однаковим чином день за днем. На думку Гіденса, улаштування суспільних інститу-

тів можна осмислити, зрозумів, яким чином різні соціальні діяльності "розтягуються" у широкому просторово-часовому діапазоні [Гідденс, 2005: с. 15-16].

Соціальну структуру Гіденс розуміє як регулярно відтворювані "набори" правил та ресурсів. Правила розуміються ним як такі, що стосуються виробництва значень та санкціонування способів соціальної поведінки [Гідденс, 2005: с. 61]. Ресурси це засоби, за допомогою яких здійснюється влада як рутинна складова поведінки у процесі соціального відтворення. Влада передбачає регулярні відносини автономії та залежності між індивідуальними акторами або колективами у контексті соціальної взаємодії [Гідденс, 2005: с. 57-58]. Гіденс виокремлює алокативні (матеріальні) та авторитативні (повноваження) ресурси практик. Ключовим авторитативним ресурсом реалізації практик турботи, на нашу думку, є час. Низка досліджень дозволяють говорити про час як дефіцитний ресурс [Гідденс, 2005: с. 176], включений до владних відносин [Брайсон, 2011; DallyK., 2000: pp. 6, 17-19].

Саме час є найбільш дефіцитним ресурсом материнських практик, особливо тих матерів, які поєднують турботу з оплачуваною роботою. Хохшильд стверджує, що саме працюючі матері є першими жертвами пришвидшених темпів життя, які спонукають їх стати "експертами з часу та руху" [Hochschild, 1989: р. 9]. Залучення до турботи передбачає певний набір темпоральних досвідів: фрагментацію часу, його рутинізацію, необхідність маніпулювати часом, відповідальність за організацію та координацію діяльності членів сім'ї. Через традиційний ґендерний розподіл праці та поєднання зайнятості та репродуктивної праці ці темпоральні досвіди є більш типовими для жінок та матерів. "Тиск часу", "нестача часу", "все встигати", "крутитися як білка в колесі", "jugglinglifestyle" (juggling – "жонглювання"), загалом темпоральна бідність [Смирнова, 2010] є стрижнем сучасних материнських практик.

На стику теорії структуризації Гіденса, соціальної географії та моделі "timescape" [Adam, 2008] розвивається теоретична модель *caringscape*, запропонована Л.Мак-Кі (L. McKie), С. Грегорі (S. Gregory) та С. Баулбі (S. Bowlby) [McKie, Gregory, Bowlby, 2002], яка дозволяє подолати дихотомію приватного та суспільного/публічного у розумінні турботи. Це поняття можна переказати як "пейзаж, панорама турботи", воно позначає багаторівневий характер діяльності по піклуванню у темпоральному та просторовому вимірах. Метафора "панорами турботи" є доцільною, оскільки вона підкреслює індивідуальну дію та відповідальність у межах структурованого ландшафту можливостей, що містять соціальні норми та дискурси. Інша дослідниця Х. Ярвіс (H. Jarvis) впроваджує концепт "інфраструктура повсякденного життя", який містить "матеріальний контекст" (розподіл фондів шкіл, дитячих садочків, магазинів та транспортна система між ними); інституційні режими (усі способи регуляції повсякденності від рівня домогосподарства до держави) та "моральний клімат" (норми "гарного батьківства" та локальні робочі культури). Ці категорії формують матрицю, у межах якої відбуваються просторово-часові рішення та дії [Jarvis, 2005: р. 135].

Можливості емпіричної реалізації просторово-часової концепції практик здійснила російська соціологиня А. Смирнова в межах аналізу практик домогосподарок: метою дослідження було виявлення патернів функціонування часу та простору як координат турботи [Смирнова, 2010]. Роль домашньої господарки часто позначається словосполученням "сидіти дома". Цей вислів вказує не тільки пасивність та незайнятність, воно позначає також відсутність рухливості та обмеженість

здіяннях у практиках локальностей. Це особливо є характерним для матерів з маленькими дітьми: часто дім сприймається ними як простір, з якого вириваються, виїжджають, йдуть, вибігають (авторка застосовує для інтерпретації цього явища поняття топофілії) [Смирнова, 2010: с. 104]. У зібраних дослідницею свідченнях домогосподарок відсутні позитивно окреслені наративи про повернення додому. Простір поза домом сприймається як світ, наповнений подіями, спілкуванням та приємними клопотами, а перебування поза домом як свобода, асоційована зі зміною локальностей, мобільністю та взаємодією. Щодо темпоральних аспектів турботи, то для домогосподарок та, особливо, матерів маленьких дітей практики турботи можна описати в категоріях "темпоральної бідності". Окрім неможливості виділити час для себе, на темпоральні практики турботи впливає й кількість об'єктів турботи. Графік та режим дня домогосподарки виявляється підкореним ритму життя членів сім'ї, і чим їх більше, тим з більшими обмеженнями жінка використовує свій час, і тим більш фрагментованим він стає [Смирнова, 2010: с. 115].

Варто зауважити, що подібні досвіди не є унікальними для домогосподарок. Низка досліджень практик турботи працюючих матерів засвідчили, що простір дому та "сімейний час" не описується ними у категоріях відпочинку, розслаблення та емоційного піднесення [Hochschild, 2003: р. 205-206]. Зокрема, дослідження емоційного стану членів сім'ї у різні моменти часу та точки простору, проведене R. Larson and M. Richards в США, засвідчило "дивергентні реальності" сімейного часу. У той час, як батьки (fathers) знаходилися під впливом стресу та фрустрації на роботі та почувалися більш щасливими та розслабленими вдома, почуття жінок були протилежними: вони відчували стрес під час перебування з їхніми родинами та почувалися більш щасливими поза домом [Larson, Richards, 1994].

Висновки. Зазвичай поняття турботи асоційовано з сім'єю та позначає особливий емоційний тип відносин, що складається між суб'єктом та об'єктом турботи, як правило, між матір'ю та дитиною. Тем не менше, сучасні концепції турботи значно розширюють її інтерпретації, поміщуючи її в широкий контекст суспільних відносин. Теорія структуризації іденсанда дозволяє уникнути психологізації турботи, оскільки поняття практики уможлиблює перехід від універсалізації та есенціалізації материнства до аналізу різноманітних практик турботи, що розгортаються у часі та просторі.

Список використаних джерел

- Брайсон В. Гендер и политика времени. Феминистская теория и современные дискуссии / Валери Брайсон. – К.: Центр учебной литературы, 2011. – 248 с. [Bryson V. Gender and the politics of time. Feminist theory and contemporary debates / Valerie Bryson. – К.: Tsentr uchebnoy literature, 2011. – 248 sj.]
- Галиндабаева В. Любовь к детям как профессия. Организация оплачиваемых услуг по уходу за детьми в Бурятии / Галиндабаева Вера // Практики и идентичности: гендерное устройство : Сборник статей / под ред. Е. Здравомысловой, В. Пасынковой, А. Темкиной, О. Ткач. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2010. – с. 128-158. [Galindabayeva V. Lyubov k detyam kak professiya. Organizatsiya oplachivayemykh uslug po ukhodu za detmiv Buryatii / Galindabayeva Vera // Praktiki i identichnosti: gendernoye ustroystvo : Sbornik statey / podred. Ye. Zdravomyslovoy, V. Pasynkovoy, A. Temkinoy, O. Tkach. – SPb.: Izdatelstvo Yevropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge, 2010. – S. 128-158.]
- Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации / Энтони Гидденс. – М.: Академический Проект, 2005. – 528 с. [Giddens A. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration / Anthony Giddens. – М.: Akademicheskiiy Proyekt, 2005. – 528 sj.]
- Гудков Л.Д. Понятие времени в социологии и временные характеристики социальных структур в социологических исследованиях / Л.Д. Гудков // Политическая концептология. – 2010. – №4. – С. 131-157. [Gudkov L.D. Ponyatiye vremeni v sotsiologii i vremennyye kharakteristik isotsialnykh struktur v sotsiologicheskikh issledovaniyakh / L.D. Gudkov // Politicheskaya kontseptologiya. – 2010. – №4. – S. 131-157.]

- Здравомыслова Е.А. Няни: коммерциализация заботы / Здравомыслова Е.А. // Новый быт в современной России: гендерные исследования повседневности / под ред. Елены Здравомысловой, Анны Роткирх, Анны Темкиной. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2009. – с. 94-136. [Zdravomyslova Ye. A. Nyani: kommertsializatsiya zaboty // Novyybyt v sovremennoy Rossii: gendernyye issledovaniya povsednevnosti / podred. Yeleny Zdravomyslovoy, Anny Rotkirkh, Anny Temkinoy. – SPb.: Izdatelstvo Yevropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge, 2009. – s. 94-136.]
- Петрушина Т.О. Ценностные приоритеты и реальные характеристики трудовой жизни населения Украины / Петрушина Т.О. // Проблемы развития социологической теории: материалы IX Всеукр. науч.-практ. конф. "Проблемы развития социологической теории: концептуализация ценностных изменений в современном обществе", 2 лист. 2012 р. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка / за заг. ред. Судакова В.І., Куценко О.Д. – К.: Логос, 2013. – С. 185-197. [Petrushina T.O. Tsenostnyye priorityety i realnyye kharakteristiki trudovoy zhizni naseleniya Ukrainy / Petrushina T.O. // Problemy rozvytku sotsiologichnoy iteoriyi: materialy IX vseukr. nauk.-prakt. konf., 2 lyst. 2012 r. / Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka / za zah. red. Sudakova V.I., Kutsenko O.D. – K.: Logos, 2013. – S. 185-197.]
- Симонова О.А. Концепция эмоционального труда Арли Р. Хохшильд / Ольга Симонова // Антропология профессий: границы занятости в эпоху нестабильности / Науч. ред.: П. В. Романов, Е. Р. Ярославская-Смирнова. – М.: Вариант, 2012. – С. 75-96. [Simonova O.A. Kontseptsiya emotsionalnogo truda Arlie R. Hochschild / Olga Simonova // Antropologiya professiy: granitsy zanyatosti v epokhu nestabilnosti / Nauch. red.: P. V. Romanov, Ye. R. Yarskaya-Smirnova. – M.: Variant, 2012. – S. 75-96.]
- Симонова О.А. Эмоциональный труд в современном обществе: научные дискуссии и дальнейшая концептуализация идей А.Р. Хохшильд / Ольга Александровна Симонова // Журнал исследований социальной политики. – 2013. Том 11. – № 3. – С. 339-354. [Simonova O.A. Emotsionalnyy trud v sovremennom obshchestve: nauchnyye diskussii i dalneyshaya kontseptualizatsiya idey A.R. Hochschild / O.Simonova // Zhurnal issledovaniy sotsialnoy politiki – 2013. Tom 11. – № 3. – S. 339-354.]
- Смирнова А. Время и пространство заботы: практики российских домохозяйек / Смирнова Анастасия // Практики и идентичности: гендерное устройство : Сборник статей / под ред. Е. Здравомысловой, В. Пасынковой, А. Темкиной, О. Ткач. – СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2010. – С. 99-127. [Smirnova A. Vremya i prostranstvo zaboty // Praktiki i identichnosti: gendernoye ustroystvo : Sbornik statey / podred. Ye. Zdravomyslovoy, V. Pasynkovoy, A. Temkinoy, O. Tkach. – SPb.: Izdatelstvo Yevropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge, 2010. – S. 99-127.]
- Чернова Ж. В. Кто о ком и на каких условиях должен заботиться? Гендерный анализ режимов заботы и семейной политики / Ж.В. Чернова // Журнал исследований социальной политики. – 2011. Т. 9. – № 3. – С. 295-318. [Chernova Zh. V. Kto o kom i na kak ikh usloviyakh dolzhen zabotitsya? Gendernyy analiz rezhimov zaboty i semeynoy politiki / Zh.V. Chernova // Zhurnal issledovaniy sotsialnoy politiki. – 2011. T. 9. – № 3. – S. 295-318.]
- Adam B. E. The Timescapes Challenge: Engagement with the Invisible Temporal // Adam, B. E., Hockey, J., Thompson, P. and Edwards, R. (eds). Researching Lives Through Time: Time, Generation and Life Stories, Timescapes Working Paper Series, vol. 1. Leeds: University of Leeds, 2008. – P. 7-12.
- Beck U., Beck-Gernsheim E. Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences / Beck, Ulrich and Beck-Gernsheim, Elizabeth. – London: Sage, 2002. – 221 p.
- Daly K. It keeps Getting Faster: Changing pattern of Time in Families / Kerry Daly. – Toronto, University of Guelph, 2000. – 35 p.
- Daly M. Care as a Good for Social Policy / Mary Daly // Journal of Social Policy. – 2002. – Vol. 31. № 2. – P. 251-270.
- Daly M., Lewis J. The concept of social care and the analysis of contemporary welfare states / Mary Daly, Lane Lewis // British Journal of Sociology. – 2000. – Vol. 51. № 2. – P. 281-298.
- Gatrell C. Hard Labour: The Sociology of Parenthood / Caroline Gatrell. – Open University Press, Maidenhead, 2005. – 236 p.
- Glenn E.N. Creating a Caring Society / Evelyn Nakano Glenn // Contemporary Sociology. – 2002. – Vol. 29. No. 1, Utopian Visions: Engaged Sociologies for the 21st Century. – P. 84-94.
- Glenn E.N. Forced to care. Coercion and Caregiving in America / Evelyn Nakano Glenn. – Massachusetts, Harvard University Press, 2010. – 262 p.
- Hays Sh. The Cultural Contradictions of Motherhood / Sharon Hays. – Yale University Press, 1996. – 272 p.
- Hochschild A. R. The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home / Arlie Russell Hochschild with Anne Machung, New York: Viking Penguin, 1989. – 287p.
- Hochschild, A. The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work / Arlie Russel Hochschild. – New York, NY: Metropolitan Books, 1997. – 344 p.
- Hochschild A.R. The Commercialization of Intimate Life. Notes from Home and Work / Arlie Russel Hochschild. – University of California Press, 2003. – 313 p.
- Jarvis, H. Moving to London Time: House hold Coordination and the Infrastructure of Everyday Life / Helen Jarvis // Time & Society. – 2005. – 14(1). – pp. 133-154.

24. Larson, R., Richards, M. Mothers: Interweaving work and Relationships // *Divergent Realities: The Emotional Lives of Mothers, Fathers, and Adolescents*. – New York: Basic Books, 1994. – pp. 47-77.

25. McKie L., Gregory S., Bowlby S. Shadow Times: The Temporal and Spatial Frameworks and Experiences of Caring and Working / McKie, Linda; Gregory, Susan; Bowlby, Sophia // *Sociology*. – 2002. – Vol. 38. – P. 593–611.

Rake K., Grigg P., Hannon C. Parenting under the microscope / Katherine Rake, Peter Grigg, Celia Hannon // *Where now for parenting? Perspectives on parenting, policy and practice*. Family and Parenting Institute, UK, 2011. – pp. 13-18.

Надійшла до редакції 18.04.14

O. Strelnyk, PhD, Assoc. Prof.

Poltava National Technical Yuriy Kondratyuk University, Poltava, Ukraine

MOTHERING AS CARE PRACTICES: CONCEPTUAL ASPECTS OF ANALYSIS

The aim of the paper is to review the conceptions that enable to avoid care psychologization and go beyond the relationship of mother and child in its interpretation. One of such conceptual schemes is A. Giddens's structuration theory since practice concept makes it possible to pass from the universalization and essentialisation of motherhood to the analysis of various care practices and their time and space dimensions. It is noted that modern mothers' practice is a constant balancing act between private and public, between family and work, between parental and professional responsibilities.

Key words: motherhood/mothering, practice, care, structuration theory, resources of practices, time, temporality.

Е. Стрельник, канд. социол. наук, доц.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, Полтава, Украина

МАТЕРИНСТВО КАК ПРАКТИКИ ЗАБОТЫ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА

Целью статьи является обзор концептуальных разработок, которые позволяют избежать психологизации заботы и выйти за пределы отношений матери и ребенка в ее интерпретации. Одной из таких концептуальных схем может стать теория структуризации Э. Гидденса, поскольку понятие практик делает возможным переход от универсализации и эссенциализации материнства к анализу разнообразных практик заботы и их темпорально-пространственных измерений. Отмечается, что характеристикой современных материнских практик является постоянное балансирование между частным и общественным, между семьей и работой, между родительской и профессиональной ответственностью.

Ключевые слова: материнство, практика, забота, теория структуризации, ресурсы практик, время, темпоральность.